

аспекті опозиції “психології вчинку” та “філософії вчинку”, окресленій у праці М. Бахтіна «До філософії вчинку», де життя визначається як суцільне “вчинкування”, яке вміщує «з одного боку, людську неповторність, що виявляється в певний час і в певних умовах, а з іншого, – узагальнений смисловий момент» (Бахтин, 1986: 85). Тим самим протиставляється суб’єктивізм вчинку, що має у своєму звершенні неповторне буття, в якому неможливо схопити перехід від мотивації до дії, та трансцендентна активність, яка закорінена у сфері смислів, а тому виходить за межі індивіда, перебуваючи в самому вчинку. Мотив у цьому плані усвідомлюється як феномен теоретичного пізнання, що сягає у сферу смислів, як феномен, що, будучи в учинку, є водночас надособовим.

Отож, лінгвальні сигнали, виявлені в тексті, де зображується створена за моделлю реального світу фікційна дійсність, засвідчуючи релевантність ціннісного смислу для формування мотиву, дозволили б відстежити процес його становлення й тим самим дали б змогу лінгвально схопити неможливий для «живого вчинку в реальному світі» перехід від мотивації до дії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М. М. К философии поступка. *Бахтин М. М. Философия и социология науки и техники. Ежегодник 1984–1985*. Москва: Наука, 1986. С. 80–160.
2. Бацевич Ф. Смисл: сутність і сфери вияву в мові. *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.* Вип. 34. Ч. 1. 2004. С. 246–353.
3. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 316 с.
4. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Москва: Лабиринт, 1994. 112 с.
5. Кибрик А. Е. Лингвистические предпосылки моделирования языковой деятельности. *Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах*. Москва: Наука, 1987. С. 33–52.
6. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации: курс лекций. Москва: Гнозис, 2001. 270 с.
7. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2003. 240 с.
8. Кубрякова Е. С. Модели порождения речи и главные отличительные особенности речепорождающего процесса. *Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи*. Москва: Наука, 1991. С. 21–81.
9. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. Москва: Смысл, 2007. 511 с.
10. Маринчак В. А. Интенциональное исследование ценностной семантики в художественном тексте. Харьков: Фолио, 2004. 287 с.
11. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл → Текст». Москва: Наука, 1974. 346 с.
12. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини. Київ: Абрис, 1995. 336 с.
13. Смирнова Н. М. Смысл и творчество. Москва: Издательство «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2017. 304 с.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІДЕАЛ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ О. ТЕЛІГИ ТА О. ОЛЬЖИЧА

Ірина ДРАГУЩАК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Визначних українських поетів та публіцистів – Олену Телігу та Олега Ольжича – поєднують боротьба за самостійність України, одне покоління, один гарт, одне світоглядне спрямування. Кожен з них добре розуміє, що без еліти національна справа приречена на поразку, тому намагається сформулювати прототип національного ідеалу – людей високих чеснот і сильного характеру, здатних вести націю до визволення, незважаючи на найважчі

обставини. Не випадково в центрі їх уваги були сторінки історії, які ілюстрували героїзм різних епох. Культивування героїчного як національного імперативу переслідувало конкретну мету – сформувати нову особистість, новий тип борця за українську справу, позбавленого комплексів національної меншовартості. Такі ж мотиви бачимо у філософії Дмитра Донцова, що мав вплив на світогляд цілого покоління націоналістичної молоді. Сила характеру, палаюча воля, тверда віра, моральні чесноти, постійна боротьба – ті прикмети, які однаково описують поети-націоналісти та їх натхненник Д. Донцов.

О. Теліга та О. Ольжич самі стали втіленням національного ідеалу. Їх життя були виявом жертвовності та самопосягати, вони стали творцями історії. Обоє були членами Організації Українських Націоналістів (далі – ОУН) та вели напружену і відважну боротьбу за самостійну Україну. Олега Теліга з 1939 р. була активною діячкою культурно-освітньої референтури Проводу Українських Націоналістів (далі – ПУН), яку очолював Олег Ольжич. Вона була редактором багатьох літературних видань, друкувалася в «Літературно-науковому вістнику», що виходив під редагуванням Дмитра Донцова. О. Теліга стала однією з організаторів українського культурного життя в еміграції та у Києві в 1941 р., коли ОУН плекала надію на створення самостійної Української держави. Перебуваючи в окупованому Києві, поетеса продовжувала свою діяльність, незважаючи на заборони гестапо. Навіть коли її попередили про можливий майбутній арешт, його місце і час, вона відмовилась втікати, бо прагнула не зрадити своїм ідеалам і до кінця виконати свій обов'язок служіння українській справі. 21 лютого 1942 року прийнято вважати днем пам'яті Олени Теліги, її чоловіка та інших членів ОУН, розстріляних нацистами в Бабиному Яру.

Олег Ольжич (справжнє ім'я Олег Кандиба) очолював культурно-освітню референтуру ПУН і Револьюційний Трибунал ОУН, у 1942 р. став заступником Голови ПУН та Головою ПУН на українських землях, був Головою ПУН ОУН в 1944 р. У цьому ж році загинув у концентраційному таборі Заксенгаузен під час чергового допиту в ніч проти 10 червня.

Готовність служінню високим ідеалам, які у свідомості О. Теліги асоціюються з національними імперативами, знаходить свій вияв у поезії «Поворот». Чимало дослідників називають цей вірш програмним, де суспільний ідеал поетки постав у повній силі, а останні дві строфи виражають ідеали твердої волі, мужності та жертвовності і переростають у могутній гімн великої віри.

Олена Теліга є автором кількох публіцистичних статей, в яких міститься і досі актуальне осмислення нею тогочасної суспільно-політичної ситуації. Так, у статті «До проблеми стилю» йдеться не лише про стиль в мистецтві, але й концентрується увага на необхідності зміни стилю в житті. Таким стилем, мав стати націоналізм, щоб роздерти «чорну заслону, що висить над майбутнім» [4, 124]. У статті «Сила через радість» показано реакцію націоналістичного середовища на розчарованість, яку переживала тодішня українська еміграція через поразку УНР. Намагаючись збагнути суть занепадницьких настроїв, О.Теліга відзначає, що проблема національного песимізму закорінена у ХІХ ст., коли життя сприймалося «як тяжкий, сірий обов'язок, як тісне ярмо, яке так стискає за горло, що з нього видобувається лише стогін, квиління або благання. Не сміх, не клич, чи наказ» [4, 105]. Натомість О.Теліга пропонує звернутися до іншої традиції – «неспокійних душ Сірків і Богунів», коли українське суспільство було просякнуте романтизмом. «Десь в глибині душі – я певна, що не лише моєї, а багатьох з нас – цілком окреме місце займає блискучий світ козаччини. Мов добрих знайомих уявляємо ми собі людей того часу. З усміхом і подивом згадуємо струнких юнаків і мужчин, подібних до Тараса Бульби, які з розмахом і гумором жили, кохали, рубалися за свій край і з таким же самим шибеничним гумором за нього умирали» [4, 107]. Поетеса вважає, що лише з радісним натхненням, в повноті життя можна служити національній справі – «любити свою справу понад усе, дивитися на неї як на саме життя, віддаватися їй з радістю» [4, 103]. Справжнім взірцем полум'яного патріота для поетеси є О.Ольжич: «Власне так розуміють правду боротьби герої поезій Ольжича, найбільш яскравого представника сучасної молоді поезії. Для них боротьба й життя –

синоніми. Життя, це боротьба, а боротьба – це справжнє життя. І нема тут чого розмірковувати. Навпаки, треба провести цю боротьбу найбільш блискучо й найбільш радісно» [4, 112].

У статті «Партачі життя», О. Теліга підіймає важливі суспільно-політичні й морально-етичні проблеми, що стосуються провідної верстви. «Партачі життя – це псевдоеліти, пристосованці, які своїм отруйним впливом підточують основи моральних й етичних відносин всього суспільства. Це тип людей, «що як соняшники, хилять свої голови то в один, то в другий бік, залежно від того, в який саме бік падає сонце загальної opinіi чи чийогось успіху і де саме можна витягнути максимум матеріальної користі для себе. Під час бурі, під час боротьби, під час гострого напруження двох сторін, коли невідомо, кого чекає перемога, вони нездицидовано плутаються між одними й другими, готові стати кожної хвилини при боці все одно якого переможця, помагаючи йому лише в його останньому ударі, щоб цим дешевим коштом купити собі право бути пізніше в перших рядах коло нього» [4, 145]. «Партачі життя» - це безхребетні особи, яким не дано усвідомити і зрозуміти тих небагатьох «лицарів абсурду», які коштом величезної посвяти, зрікаючись будь-яких матеріальних благ, у боротьбі й праці віднаходили сенс життя, приносили своїй нації честь і славу. Брак «цивільної відваги» в суспільстві призводить до того, що «партачі життя» завжди залишаються «елітою». Свої думки Олена Теліга підтверджує прикладами з життя та демонструє згубність цього явища і підкреслює необхідність його викорінення.

Цікавими і повчальними є міркування поетеси у контексті сприйняття нею збільшовиченої України. Реальність, з якою вона зустрілася в окупованому спершу більшовиками, а згодом нацистами Києві, вразила її духовною руйною та занедбаністю національної культури. Виходячи з переконання, що на українському ґрунті не можуть прижитися чужі для нації цінності, вона закликає до активного опору нав'язуванню чужих цінностей і елементів культури.

У статтях «Прапори духу», «Розсипаються мури», «Вікна на розтіж» сформульовано основні принципи та завдання сучасного українського мистецтва: усвідомлення ним національної самобутності, художня й естетична довершеність, спрямованість на скріплення «душі нації». Таке мистецтво, на думку О.Теліги, може виконати основне завдання: віднайти правдиві глибини й висоти української духовності. Але для цього слід мати велике внутрішнє переконання у своїй правоті: «Будемо самими собою, з усіма своїми поглядами, перед обличчям людей своєї нації і хай в протилежність до забріханої большевицької пропаганди кожне наше слово буде непідробною правдою, незалежно від того, чи ця правда усім буде подобатись. Ми ж не йдемо накидати згори якусь нову ідею чужому середовищу, лише зливаємось зі своїм народом, щоб спільними силами, великим вогнем любові, розлити знов всі ті почування, які ніколи не згасали: почуття національної спільноти та гострої окремішності» [4, 156].

Життя й боротьба Олени Теліги — взірець ідейної переконаності, послідовності у відстоюванні національного ідеалу, великої жертвності й самопосвяти, який витворив героїчний образ української героїні [3]. Подібне можна сказати і про О. Ольжича, який так само сповідував культ героїчної людини, повсякчас готової на самопожертву.

Аналізуючи поезію О. Ольжича, М. Жулинський пише: «Строфа карбована, гостра думкою, не обтяжена метафоричними гірляндами – суворо, чітко і без жодної сльози. Приспана, заколисана емігрантськими благами над розтерзаною більшовиками великою Україною і над Галичиною, яку мордував польський пацифікаційний режим, стихія національних почувань вимагала «грому і блискавки» — гострої, безжальної до емоцій енергії молодих звияжців» [1]. У своїй поезії О. Ольжич говорив про епоху нових змагань та нових героїв, закликав до дії та гарту характеру, духовних злетів та героїзму.

П. Іванишин у статті «Філософія творчості О. Ольжича» зазначає, що витoki творчості О. Ольжича можна знайти у поезії Т. Шевченка. «Вона якраз передбачає такі світоглядні і духовні зміни особистості, таке її зростання, яке зробить цю особистість здатною реалізувати народорятівну ідею (для О.Ольжича – національну ідею), що приведе,

своїм чином, до розв'язання питань буття нації. Перед такою людиною категоричним імперативом стоять вимоги: дорости до ідеї, захопитися позитивним фанатизмом (беззастережною жертівністю), відважитись на боротьбу за свої права, за права громади, за права цілого народу. Тому ця філософія має людинотворчий, націєтворчий і державотворчий характер. Секрет поєднання естетики та ідейності Олега Ольжича, секрет актуальності його творів, свіжості для все новіших поколінь – у стилі життя письменника» [2, 142].

Щирою, безкомпромісною, акцентованою на практичних завданнях боротьби за українську ідею була публіцистика О. Ольжича. Він вірив у силу духу української нації, в її здатність підвестися з колін, забути про поразки й знову піднести прапор боротьби за волю та незалежність, за власну Українську Самостійну Соборну Державу. Ольжич був широко переконаний, що лише український націоналізм може виконати історичне завдання епохи – знову пробудити той дух нації, повернути їй віру у свої сили й піднятися на нову боротьбу за своє історичне право бути в колі цивілізованих народів як повноправна державна нація, рівна серед рівних.

У нарисі «Українська історична свідомість» О. Ольжич акцентує увагу на Ідеї Роду як на нескінченному й нерозривному ланцюгові, що єднає покоління українців і сягає глибин тисячоліть. Автор апелює до державницької традиції, Слави та Звитяги, лицарських чеснот, відповідальності та жертівності «провідної верстви» за долю народу як до тієї історичної спадщини, яка має повернути Нації віру в себе і свої сили, стати прикладом та дороговказом на шляху до здійснення ідеї «суверенності» [5, 293-310].

«Дух руїни» став криком душі О. Ольжича, написаним після трагічної загибелі 30 червня 1941 р. у Житомирі відомих діячів українського національно-визвольного руху Омеляна Сеніка та Миколи Сціборського. Для поета їх загибель – це трагічний наслідок розколу ОУН в 1940 р. та уособлення руйнівної для Української Ідеї сили духу розбрату та взаємного побороювання, який, починаючи з другої половини XVII ст., після Богдана Хмельницького запанував над Україною. Саме цей «дух руїни», на переконання О. Ольжича, століттями не давав можливості в ключові та переломні моменти української історії виступити нації єдиним цілим, єдиним фронтом.

Як бачимо, творчість О. Теліги та О. Ольжича є повчальною і актуальною в умовах розбудови незалежної Української держави, боротьби за її цілісність та майбутнє місце у світовій спільноті. Для сучасної молоді вона є невичерпним джерелом натхнення, життєрадісності, віри у власну націю та прагнення до національного ідеалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жулинський М. Олег Ольжич і Олена Теліга: нариси про життя і творчість. Вибрані твори. Київ: Вид-во імені Олени Теліги, 2001. 144 с.
2. Іванишин П. Філософія творчості О. Ольжича. Українські проблеми. 1998. № 1. С. 141–143.
3. Національний ідеал Олени Теліги. Україна Incognita: веб-сайт. URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/nacziionalnij-ideal-oleni-teligi.html> (дата звернення: 15.06.2020).
4. О краю мій: Твори, док., біогр. нарис / Упорядкув., перед. сл., прим., біогр. нарис Н. Миронець. Київ: Вид-во імені Олени Теліги, 1999. 496 с.
5. Ольжич Олег. Вибрані твори / Упоряд. О.Зінкевич; передм. Є.Сверстюка. 2-ге вид. Київ: Смолоскип, 2009. 664 с.
6. Теліга Олена. Вибрані твори / Упоряд. О. Зінкевич. Вид. 2-ге, допов. Київ: Смолоскип, 2008. 531 с.